

KÖZÉPSZINT

Javítási-értékelési útmutató

A MŰÉRTÉLMEZŐ SZÖVEGALKOTÁSI FELADATOK ÉRTÉKELÉSÉNEK ELVEI

Értékelni csak az adott két téma egyikéről szóló dolgozatot lehet.

Ha a vizsgázó egynél több szövegalkotási feladatot old meg, és választását nem jelöli egyértelműen (nem húzza alá, melyiket választotta, vagy nem húzza át a szerinte érvénytelen megoldást), akkor a javító tanárnak a vizsgadolgozatban szereplő megoldások közül a sorrendben első megoldást kell értékelnie.

A lehetséges tartalmi elemek felsorolása nem jelenti azt, hogy a helyes feladatmegoldásban valamennyi elemnek szerepelnie kell. A lehetséges tartalmi elemekben adott választól eltérő minden jó megoldás értékelendő.

1. A szövegalkotási feladatok értékelése a teljesítménytartományokban közölt kritériumok, valamint az adott feladathoz tartozó lehetséges tartalmi elemek figyelembevételével történik. A lehetséges tartalmi elemekben megfogalmazott szakszerűség nem kritériuma a maximális pontszámnak.

2. A javítási-értékelési útmutató leírja a tartalmi minőségre (elérhető: 25 pont), a szövegszerkezetre (elérhető: 5 pont) és a nyelvi igényességre (stílus, nyelvhelyesség) (elérhető: 10 pont) adható pontok teljesítménytartományait. A teljesítménytartományokon belül az értékelő dönt az elért pontszámáról.

3. Az értékelő a dolgozatot a három értékelési szemponton belül abba a teljesítménytartományba sorolja be, amely kritériumainak az a leginkább megfelel. A teljesítménytartományokon belül – a megfelelés mértékének, arányának megfelelően – az értékelő dönt az elért pontszámáról. Az elvárt terjedelemtől való eltérés pontvesztéssel jár, ide értve az alacsonyabb vagy a jelentősen magasabb szószámú kidolgozást.

4. Az értékelő tanár a dolgozatban jelöli a tartalmi, a szövegalkotási, a nyelvhelyességi és a helyesírási hibákat. A jelöléshez, valamint a helyesírási hibák pontozásához a mellékletben közöltek az irányadók.

5. Ha a vizsgázó nem a feladatban kitűzött témát dolgozza ki, vagy egyáltalán nem oldotta meg a szövegalkotási feladatot, a szövegalkotási feladatra adható pontszáma minden értékelési szempont esetében 0 pont.

MŰÉRTÉLMEZŐ SZÖVEGALKOTÁS: EGY MŰ ELEMZÉSE

<p>Tartalmi minőség – adható összesen 25 pont. A bázisszöveg és a feladat értéke; tudáskeretének ismerete (vonatkozó tárgyi tudás, általános tájékozottság); a válaszelemek megfelelése a feladat szempontjainak, szövegbázisának; a problémaérzékenység, lényeglátás, témataratás, gondolatgazdagság, releváns példák, véleménynyilvánítás szerint.</p>	
25-20 pont	a feladatban kijelölt valamennyi értelmezési szempontra utal, kitér, válaszol; kifejtett, indokolt, tárgyszerű állítások, következtetések; ítélőképesség, releváns értékítélet; az értelmezési szempontoknak megfelelő tájékozottság (fogalmak, indokolt példák, hivatkozások) meggyőző alkalmazása
19-15 pont	részleges megfelelés a feladat szempontjainak; helyenként kifejtetlen állítások, következtetések; az értelmezési szempontoknak megfelelő tájékozottság (fogalmak, indokolt példák, hivatkozások) részben elfogadható alkalmazása, esetleges tárgyi tévedések; több elemében helytálló kifejtés, releváns vélemény
14-10 pont	jellemzőn hiányos megfelelés a feladat szempontjainak; kevés releváns, kifejtett állítás, helyenként megalapozatlan következtetések; korlátozott fogalmi tájékozottság, előfordul tárgyi tévedés; törekvés releváns vélemény megfogalmazására
9-5 pont	alig reflektál a feladatban adott szempontokra; többségében felületes közlések, megalapozatlan állítások; hiányos tárgyi-fogalmi tudás, esetenként alapvető félreértések; törekvés azonosítható vélemény megfogalmazására
4-0 pont	nem reflektál a feladatban adott szempontokra, sok tartalmatlan közlés, hiányzó vagy jellemzően téves fogalomhasználat; félreértések, alig vagy nem azonosítható álláspont
<p>Szövegszerkezet – adható összesen 5 pont. A felépítés (gondolati íve, logikája, a műfajnak való megfelelés); a szerkezet (koherencia, arányosság, tagolás, terjedelem: 400-800 szó) szerint.</p>	
5-4 pont	tudatosan felépített gondolatmenet; arányos tagolású szerkezet: bekezdések, felvezetés, kifejtés, lezárás; elvárt terjedelem
3-2 pont	részben rendezett gondolatmenet; aránytalan, erőltetett és/vagy hiányzó szerkezeti egységek (bekezdések, felvezetés, kifejtés, lezárás) elvárt terjedelem
1-0 pont	bizonytalan, azonosíthatatlan gondolatmenet; kirívó szövegtagolási hibák, hiányok; elvárt alatti terjedelem
<p>Nyelvi igényesség (stílus, nyelvhelyesség) – adható összesen 10 pont. A nyelvi regiszter, a szókinccs, a köznyelvi normának való megfelelés szerint.</p>	
10-8 pont	megfelelő nyelvi regiszter; választékos, világos megfogalmazás és mondatszerkesztés; pontosan alkalmazott, az értelmezési szempontokhoz illő gazdag szókinccs; kifejező, árnyalt, következetes előadásmód; esetleg néhány kisebb nyelvi bizonytalanság

7-6 pont	gördülékeny megfogalmazás, átlátható mondszerkesztés; az értelmezési szempontoknak megfelelő szókincs; többnyire szabatos előadásmód; esetleg néhány, az értelmezést nem befolyásoló nyelvi, nyelvhelyességi hiba
5-3 pont	jellemzően töredékes vagy dagályos előadásmód, értelemzavaró mondszerkesztési, szókincsbeli pontatlanságok, nyelvhelyességi hibák; bizonytalanság a nyelvi regiszterben
2-0 pont	a szövegre nagyrészt jellemző igénytelen, pongyola nyelvhasználat; a megértést alapvetően gátló stilisztikai, nyelvhelyességi hibák, szegényes, széteső mondszerkesztés; sivár szókincs, értelemzavaró szóhasználat

Műértelmező szövegalkotás: egy mű elemzése

Értelmezze Móricz Zsigmond novelláját! A novella utolsó mondatai a közvélemény hangját szólaltatják meg, míg a cselekmény utolsó jelenete a hivatalos jogszolgáltatás ítéletét vetíti előre. Fejtse ki, hogyan viszonyul az elbeszélői nézőpont a műben megjelenített különböző értékítéletekhez! A szövegnek mely részletei, illetve milyen sajátosságai alapján következtethetünk a narrátor álláspontjára?

Móricz Zsigmond: A kapupénz

A fiatalember kócosan, kedvetlenül nyomta meg a csengőt. Egy vas nem volt a zsebében. A házmester, a vékony kis suszter, kinyitotta az ajtót s álmosan, rosszkedvűen várt.

– Majd holnap – mondta a fiatalember s billentett a kalapja felé.

A házmester nem szólt semmit, csak utánanézett; a szemével kísérte a lépcsőn s akkor csukta be a kaput.

Másnap este megint garas nélkül ért haza. Utolsó ezer koronását a Mancika söréért fizette ki s csak azután gondolt rá, hogy azt meg kellett volna őrizni, tegnap is ötszáz korona, ma is ötszáz korona.

– Fene egye meg, nincsen semmi pénzem, legyen szíves Hegyi úr, írja fel, hogy el ne felejtjük, ezer korona, igaz?

De a következő este már ezeröttszáz koronát kellett volna adni, szerencsére idejében eszébe jutott s kapucsukás előtt hazaszaladt. Úgy surrant be a kapun, mint a tolvaj s érezte, hogy a házmester kinéz az ablakon, de ő csak futott felfelé, mint akinek sürgős útja van.

Másik este eszébe jutott, hogy haza kellene menni, de olyan nehéz volt elindulni s volt is egy kis pénz a zsebében, mert a ligetben boltot csinált. Csütörtök délután volt s egy kis forgalom a bódék körül. Mert ő nem vetette meg az ilyen dolgot sem, hogy kikiáltó legyen a habléány nál.

Éjfél elmúlt, mikor hazavetődött s akkor már igazság szerint ezer korona a kapupénz. De közben kártyáztak s mind leadta a dohányt.

– Nézze Hegyi úr, írjon hozzá ezer koronát.

– De kérem, az nem úgy megy – mondta a házmester. – Nekem is szükségem van rá. Na. A kapupénz: törvény, kérem. Itt nincs hitel, kérem.

Nem szólt egy szót sem, mert dühös volt s nem vághatta a szemébe ennek a pizsoknak. Hallatlan, kétezer koronából milyen morgást tud csinálni.

De a következő este csak azért sem fizetett. Gondolta, hogy ha szól, a szemibe csapja, mert volt nála pénz. De a házmester nem szólt, csak bement s beírt újra ezer koronát. Most már háromezer volt.

Másik éjjel ki akarta igazán fizetni, de megint úgy járt, hogy elnyerték tőle. Istenbizony, annyira restellte magát, hogy ötször is elment a kapu előtt s nem mert becsöngetni. Mégis, nem hálhatott az utcán.

Most az asszony nyitotta ki a kaput. Ez egy magas fekete asszony volt, olyan rossz szemeket tudott vetni, úgy nézett, mint egy gyilkos.

– Naccsád kérem, istenuccse, vót pénzem s tudja naccsád...

Az asszony nem szólt. De mikor ő elslisszolt, fel a lépcsőre s utána nézett, felkiáltott neki:

– Vótér nem ád a zsidó.

Ő lenevetett, mintha kedves tréfa volna s azt mondta:

– Jóéccakát naccsád, szép álmokat, rózsás csókokat.

Másik éjjel elkészítette a pénzt. Most már négyezer koronát, mert mindig később kezdett hazajönni s azt mondta magában, hogy ha az ember jön, akkor kifizeti, de ha az asszony nyit kaput, akkor nem fizet. Megpróbál egy kicsit kikezdeni avval a fekete nővel.

Csakugyan, az asszony nyitott kaput.

– Hehe - mondta, – jól néz ki naccsád.

– De maga is jól néz ki, úgy látom. Minek lumpol maga annyit?

A legény meg akarta csípni az asszonyt tréfásan, de az olyan lett, mint egy pulyka. Vannak nők, akik annyira vágynak a legyeskedésre, hogy a legcsekélyebb érintést se bírják elviselni. Az asszony úgy érezte, hogy evvel a kis simogatással rátörtek a női becsületére. Hátraugrott és elsápadt s nagy szemet meresztve lihegte:

– De menjen, maga... inkább fizesse meg a kapupénzt.

– Nono, mit ijed úgy meg, nem eszem meg mindjárt, csak ha maga is akar – vágott fintort a legény s hetykén felment a lépcsőn.

– Péteri úr, Péteri úr – kiáltott utána az asszony teljes tüdővel. – Micsoda dolog ez, most már ötezer koronával tartozik, mi jogon merészel maga adós maradni. Ha holnap nem fizet, nem eresztem be a kapun, vegye tudomásul. Én tisztességes asszony vagyok, nekem a gyerekem élelmére kell gondolni.

De a legény nem szólt semmit, hanem sietett be a szobába, a mostoha nagyanyjához, ahol lakott. Az öregasszony felébredt s pár keserű szót mondott:

– Ilyenkor kell hazajönni, te jóféle. Megállj csak, te útszéli betyár.

Hogy ötezer korona miatt így kell neki szenvedni. Ma is hazajött volna kapucsukás előtt, ha nem restellte volna beszökni a kapun. Osztán hogy nem volt pénze, hát csak azért várt éjjélutánig, hogy hadd legyen meg a házmesteréknek az ezer korona plusz.

Másik este azonban előre kikészített ezer koronát s bár még csak féltizenegy volt, mind az egészet a kezébe nyomta a házmesternek s azt mondta:

– A többi csak hadd maradjon felírva.

A házmester morgott s nem szólt, mert ez valóban gavallérság volt.

Aztán ez így ment, hol adott, hol nem adott, egyszer csak tizenkétezer korona volt már a kapupénztartozás.

Akkor aztán meglógott. Otthagyta a nagymamát s elment lakni a Mancihoz.

Eltelt valami fél esztendő, felé sem fordult a háznak, hanem egyszer sok pénze lett, volt vagy hetvenezer korona a zsebében s új ruhája, új cipője s új nyakkendője volt, akkor, gondolta, elmegy egy kicsit meglátogatni a nagymamát s hadd pukkadjanak az unokatestvérek.

Mikor úgy alkonyat felé bement a kapun, egy pillantást vetett a házmesterfülke felé s füttyörszve felment.

– Nézd csak - mondta a házmesterné, – nem az a gazember Péteri ez?...

– Az a! Megy a nagyanyjához.

– Én felmegyek hozzá, elkérem a hátralékot, úgy sincs a gyerekek vacsorája.

A kis suszter, aki egészen tüdőbajos volt, köhögött s az arca éle vörösre kigyúlt.

– Csak eredj, mert ha én megyek, abból baj lesz. Olyan ideges vagyok, hogy nem tudok mit csinálni.

Az asszony várt egy félórát, hátha lejön a fiú s akkor megszólítja. Mégis, idegen lakásba bemenni... De nem jött le s félt, hogy elszalasztja, hát hirtelen összekapta magát s felment. Becsengetett a harmadik emelet hatos ajtón.

– Itt a Péteri úr?

Bement a szobába. Péteri ott ült az asztal mellett s cigarettázott. Hogy ő belépett, feléje se nézett, csak ült mereven.

– Nézze kérem Péteri úr, legyen szíves azt a kis kapupénzhátralékot adja meg, mert a gyerekek nincs vacsorája.

A nagymama ráförmedt az unokájára.

– Még most is tartozol, te szemtelen, hogy nem sül ki a szemed. Add meg.

A fiatalember belenyúlt a nadrágzsebébe s szó nélkül kivett egy marék pénzt. Odalökött az asztalra egy tízezer koronást, meg két darab ezer koronást.

A házmesterné lecsillapodva ment az asztalhoz s felvette.

Akkor a fiatalember elibe állott s:

– Mondja naccsád, rúgták mán magát fel?

Úgy nézett az asszony szemébe, mint akkor éccaka, mikor megcsípte s az ordítani kezdett. Hát most az asszony a pénzzel a kezében, úgy meg volt rémülve, hogy nem bírt hangot adni, csak azt mondta:

– Nem.

– Nahát – ordított a legény, – a kutya istenit, most fel lesz rúgva!

A nő megfordult, hogy elmegy. Akkor a fiatalember felemelte a cipőjét s belerúgott. Bözsike, az unokanővére, elkésett, mikor hátulról átölelte, mert már akkor a Hegyiné úgy zuhant az ajtónak, hogy csak úgy összeesett.

Feltápáskodott, aztán szó nélkül kiment.

Sírva, a csontjait s a lépét fájlalva vánszorgott le az urához.

– Neked mi bajod, te?

Elmondta sűrű könnyek közt.

A kis suszter ijesztoően izgatott lett, csak lihegett s frecskelt a vére, nem tudta, most mi lesz, felrohan, megöli. Nem is volt szabad neki izgatottnak lenni a tüdeje s a szíve miatt. A harctéren és az orosz fogságban egészen tönkrement az idegzete.

Csak téblábolt s nyelt s fujt és sírt a szeme.

Felvett egy vascövet, ami ott volt, amit már régen le kellett volna vinni a pincébe.

– Hová mégy – szólt utána a felesége, aki a gyerekekhez menekült, azt szorította.

– Viszem a pincébe – mondta vakon az ura s kiment.

És akkor hozza oda a szerencsétlenség a Péterit, akit a nagyanyja kilökött a házból s jött veresen, dühödten lefelé a lépcsőn.

Valaki odasúgta a házmesternek:

– Üsse agyon ezt a gazembert, házmester úr, láttam, mit csinált a feleségével.

A suszter, mint egy pulykakakas, elébe ugrott a fiúnak s azt mondta:

– Nézze, Péteri úr kérem, maga tetteleg s szóval bántalmazta a feleségemet!

– Én nem bántalmaztam.

– Kérjen bocsánatot tőle! Kérjen bocsánatot tőle! – ordított a suszter.

– Nézze házmester úr – szólt a legény, – ne izgassa magát.

De a házmester vérszemet kapott, megragadta s azt mondta:

– Ne csináljon botrányt! Jöjjön be és kérjen bocsánatot a feleségemtől.

Már a lakók mind a folyosón voltak, a hintáslegény elszégyellte magát s belépett a házmesterfülkébe. De ahogy az asszonyt meglátta, ettől a fekete, vad asszonytól megveszett s elkapta a vascövet a házmester kezéből.

Ez hátulról belekapaszkodott, de ő sokkal erősebb volt, kirántotta a vasat s úgy, visszafelé, fejbe vágta vele az embert.

Annak a homlokából rögtön kiömlött a vér s a szemére futott.

A ház előcsarnoka már tele volt emberekkel, az utcáról is befutott egy csomó kíváncsi. Ott volt egy roppant magas diák egyetemi sapkában s közéjük lépett.

– Ne verekedjenek – ordított rájuk s megfogta a két embert és szétválasztotta őket, egyiket jobbra, a másikat balra taszította.

A Péteri kiment az ajtón s kint megállott a kapu előtt. Volt ott egy kis korlát, ahhoz támaszkodott s mint egy hős, elkezdett cigaretta után kotorászni. Rá is gyújtott.

De a kis házmester szégyellte magát, ugrált, nekirohant a sublódnak, kikapta a revolvert s kirohant az utcára.

Hát csak ott áll vele szemben nevetve, kivörösödve, hetykén Péteri, erre ő szó nélkül kapja a revolvert s rálő.

Találta, de a fiatalember meg se moccan. A vállába ment a golyó, de nem ért csontot.

Már a rendőr is itt volt s rögtön rátette a kezét.

– Mi volt ez itt kérem?

A házmester egészen tébolyodottan nézett a biztos úrra, már érezte, hogy elveszti az állását.

- A kapupénz – dadogta s a nyála folyt, – adós maradt a kapupénzzel...
 - Ugyan! most fizettem ki a felesége kezébe – mondta a fiatalember. – Ez a köszönet.
 - Tessék oszlani - mondta a rendőr. – Bekísérem magukat. Jöjjenek az őrszobára.
- A tömeg suttogott s morgott. Határozottan a házmester ellen volt a hangulat.
- Meg kell lincselni – mondták. – Ez osztán házmester! A kapupénzért lelőni a lakót!

Forrás: epa.oszk.hu/00000/00022/00422/13193.htm

Móricz Zsigmond: *Regények és elbeszélések 1926-1933* (Móricz Zsigmond regényei és elbeszélései 11.), Magyar Helikon, 1964, 70-74.

Lehetséges tartalmi elemek (címszavakban), a feladat kiírásának szempontjai szerint

A Tartalom szempont szerint akkor helyezhető a dolgozat a legmagasabb kategóriába, ha a bemutatja az elbeszélő nézőpontját, értelmezi annak viszonyát a műben megjelenített különböző értékítéletekhez, valamint az elemzésében meggyőzően hivatkozik a narrátor felismert álláspontját bizonyító konkrét szövegrészletekre.

A javítási-értékelési útmutató lehetséges tartalmi elemeitől eltérő minden jó választ el kell fogadni!

- Az elbeszélés mindentudó narrátort léptet fel,
 - o aki azokat az eseményeket is ismeri, amelyekről sem a szemtanúk, sem a járókelők nem bírnak tudomással
 - o nemcsak a házmesterlakásban történeteknek van tudatában, hanem a hintáslegény belső gondolataiba is betekintéssel rendelkezik.
- Ennek a kompetenciának a birtokában – amely a megjelenített világ valamennyi szereplőjének ismereteit és képességeit meghaladja – hatékonyan kérdőjelezi meg egy magasabb erkölcsi igazság nevében a közvélemény álláspontját és a jogszolgáltatás vélelmezhető ítéletét.
- A közvélemény határozottan a házmesterrel szemben foglal állást, feltűnően aránytalannak tartva az általa elkövetett tettet annak kiváltó okához képest.
- A rendőr fellépése, illetve a házmester állására vonatkozó sejtése – melynek bekövetkezését az elbeszélői szólam tényként kezeli – egyaránt arra utal, hogy a hivatalos jogszolgáltatás szintén elmarasztalja majd a házmestert, s a hintáslegénynek ad igazat.
- Az elbeszélés ezzel szemben érzelmileg a házmesterrel és feleségével azonosul.
 - o ennek egyik jele a novella tulajdonképpeni cselekményét bevezető, hosszú expozíció, amely a középpontba helyezett két, tettlegességig fajuló konfliktushelyzet elbeszélését kontextusba helyezi.
- A novella szövege Péteri 8 éjszakai hazaérkezését beszéli el egy-egy rövid jelenet erejéig, melyek mindegyike vagy a kapupénz elmaradásáról vagy a tartozás részleges megadásának körülményeiről számol be.
- Az elbeszélés több alkalommal is arról tudósít, hogy a hintáslegény aznap elitta vagy eljátszotta a pénzét, míg a házmesteréknek az is gondot okoz, hogy gyerekeknek vacsorát adjanak.
- Péteri átélt beszédben közvetített gondolatai arról tudósítanak, hogy ennek ellenére benne élnek agresszív indulatok a házmesterrel szemben.
- Az elbeszélés a hintáslegényt életerős fiatalemberként állítja be, míg a házmesterről megtudjuk: idegessége a háború és a hadifogság következménye, tüdőbaja pedig annyira előrehaladott, ha felizgatják, vért köhög.

- A hintáslegény alakját az is negatív színben tünteti fel, hogy tartozását megpróbálja férfiúi vonzerejének segítségével letudni.

- elszabaduló agresszivitásának a háttérben jórészt éppen az a kudarc áll, hogy eredménytelenül próbált kikezdeni a házmesternével.
- Miután kifizette a tizenkétezer koronát, értelmetlennek tűnő brutalitással belerúg az asszonyba. Ennek a szituációnak a részletes megjelenítése a fiatal férfit nagyon negatív színben tünteti fel, hiszen durva tettlegességét még ellenszenvesebbé teszi, hogy férfi létére nőt bántalmaz.

- Az elbeszélés úgy állítja be, hogy a házmester tehetetlenségében mintegy pótcselekvésként indult a pincébe, hogy levigye a lakásban régóta hányódó vascsövet. Tehát nem támadó szándékkal vette magához, merő véletlen, hogy „akkor hozza oda a szerencsétlenség Petrit”.

A támadás gondolata sem benne ötlik fel, valaki odasúgja neki, hogy „üsse agyon ezt a gazembert”.

- A kényes helyzet azonban megoldódni látszik, a hintáslegény elszégyelli magát, hajlik rá, hogy bocsánatot kérjen. Az asszony láttán a férfiúi hiúságán esett egykori csorba azonban ismét felbőszíti, ezért ő támad rá a vascsóval a lassan megnyugodni látszó, meglepett házmesterre.

- A sebesülés plasztikus leírása szintén a tüdőbeteg házmester iránti részvét felkeltésére hivatott.

- A könnyű győzelem utáni viselkedésének leírásakor az események kommentálásától egyébként tartózkodó narrátor szólamában jó érzékelhetően megjelenik az irónia: „volt ott egy kis korlát, ahhoz támaszkodott, s mint egy hős, elkezdett cigaretta után kotorászni.”

Nevetésével, hetykeségével tovább provokálja a házmestert, aki ekkor húzza meg a ravaszt.